
J. F. M. J. van Hout, *Onderzoekers in Opleiding*. Een verklingsmodel voor problemen van promotieassistenten en assistenten in opleiding. Diss. Nijmegen. IOWO, 1988. ISBN 90-9002340-2.

Dit proefschrift wil een dubbel doel dienen: een bijdrage leveren aan het onderwijskundig onderzoek van het Hoger Onderwijs, vooral van de onderzoekersopleidingen, en bijdragen aan probleemreductie bij de implementatie van het aio-stelsel.

Na een inleiding waarin geschetst wordt, waarom de invoering van het aio-stelsel een probleem is en waarin boven vermelde doelstellingen en de opzet van het onderzoek worden beschreven, volgen zeven hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk wordt een historische schets gegeven van het ontstaan van het aio-stelsel. Daarin wordt geconcludeerd dat er twee modellen zijn gehanteerd: een 'learning by doing'-model en een opleidingsmodel dat verantwoord en doelgericht is en waarin onderwijsaanbod, leersituaties en toetsing op elkaar zijn afgestemd.

Hoofdstuk 2 beschrijft de onderzoeksliteratuur die de PhD-opleiding in Noord-Amerika en Engeland betreft. De literatuurstudie heeft daarop betrekking, omdat de voorbeeldfunctie van die Amerikaanse en Engelse systemen voor de herstructurering van het Nederlandse universitaire onderwijs steeds van grote betekenis is geweest (p. 21). In de genoemde opleidingen doet zich een aantal problemen voor, waarin vooral de procesproblemen als begeleiding door de staf en van de kant van de promovendus een te weinig doordachte keuze van het onderzoeksonderwerp, planningsproblemen en problemen bij het schrijven van het proefschrift worden genoemd (p. 81/82). Maar het Nederlandse onderwijs verschilt toch nogal van het Angelsaksische; vandaar dat empirisch onderzoek wordt gedaan naar de Nederlandse situatie.

Hoofdstuk 3 t/m 6 beschrijven achtereenvolgens de probleemstelling, de onderzoekopzet en de resultaten. In hoofdstuk 7 worden de resultaten van literatuuronderzoek en empirisch onderzoek geconfronteerd en wordt nagegaan of en in hoeverre de onderzoeksdoelstellingen zijn bereikt.

Hoofdstuk 3 geeft eerst een samenvatting van Nederlands onderzoek naar promotie-assistenten, wier onderzoeks-, onderwijs- en werkomgevingsproblemen worden gecategoriseerd en geconfron-

teerd met die van PhD-studenten. Daarna worden de mogelijke oorzaken (beïnvloedende factoren) gecategoriseerd. Ten slotte wordt, nadat de relaties tussen de problemen en de factoren van de PhD-studenten zijn geconstateerd, probleemstellend een voorlopig globaal verklingsmodel gepresenteerd (p. 113-116). Daarin zijn enerzijds discipline als onafhankelijke variabele en successievelijk vakgroepenkenmerken en werkwijze als intermedieërende variabelen verbonden met eerst werkomgevingsproblemen, maar ook met onderzoeks- en onderwijsproblemen als afhankelijke variabelen. Anderzijds zijn individuele kenmerken als achtergrondkenmerken als onafhankelijke variabelen en als intermedieërende variabelen ervaring en motieven en oriëntatie gerelateerd aan onderzoeks- en onderwijsproblemen, maar ook aan werkomgevingsproblemen als afhankelijke variabelen.

Dat leidt in hoofdstuk 4 tot de vraagstelling welke problemen de promotie-assistenten ervaren tijdens promotiewerkzaamheden met de onderzoekstaak en de onderwijstaak en met de werkomgeving (p. 118).

Als onderzoeksinstrument is een vragenlijst gebruikt (bijgevoegd als bijlage 2), die is ontwikkeld op basis van 7 interviews en van een proefvragenlijst, die is afgenomen op de rechtenfaculteit aan de KUN. De onderzoekspopulatie beperkt zich - en dat is een echte beperking - tot de faculteiten van Wen N, SW en LE in Nederland, waaruit een representatieve steekproef is getrokken ($n = 216$, respons $166 = 63,6\%$). Dat grote faculteiten, zoals de medische en de juridische, niet zijn meegenomen vanwege hun specifieke beroepsvoorbereidende positie overtuigt m.i. weinig. Voor reductie tot goed interpreteerbare concepten is het voorlopig verklingsmodel geoperationaliseerd met gebruikmaking van factoranalyse (principale componentenanalyse met varimax rotatie) en met scalogramanalyse (Guttman). Voor het toetsen van dit model is gebruik gemaakt van LISREL VI.

Hoofdstuk 5 beschrijft uitvoerig de resultaten. De onderzoekstaak roept meer spanningen op dan de onderwijstaak. Wel vertonen onderzoeks- en onderwijsproblemen samenhang. De rol van de faculteit is dominant, maar er is samenhang met de kenmerken van de assistent en van de werkomgeving en met problemen en satisfactie van de assistent.

Toetsing van het verklarend model in hoofdstuk 6 levert een aangepast verklingsmodel op, waarin het aantal directe verbanden is gereduceerd van 76 tot 29. In dit op p. 194 (hoofdstuk 7) afgebeelde model neemt de discipline een dominante plaats in die zowel de onafhankelijke variabelen als ook via

deze de afhankelijke variabelen, waarin werkomgevingsproblemen is vervangen door werksatisfactie, maar ook direct de onderwijsproblemen beïnvloedt.

In hoofdstuk 7 wordt het gerealiseerd zijn van de doelstellingen nagegaan. In dit goed geschreven, gedegen proefschrift is m.i. zeker de eerste doelstelling: bijdragen aan het onderzoek van hoger (eigenlijk: universitair) onderwijskundig onderzoek bereikt. De tweede, een bijdrage leveren tot de implementatie van het aio-stelsel, heeft hierin een belangrijke aanzet gekregen, maar vraagt zeker om verder onderzoek. Daarmee is de auteur, de socioloog Hans van Hout, het trouwens eens.

Voor geïnteresseerden in wetenschappelijk onderzoek en onderwijs zeer aanbevolen.

A. M. P. Knoers

Schaerlaekens, A. M. en S. Gillis, *De taalverwerving van het kind*.
Wolters-Noordhoff, Groningen, 1987, 254 pp., f49.50, ISBN 90-01-77625-6.

In 1977 verscheen de eerste druk van *De taalontwikkeling van het kind*. De auteur van dat boek, dr. A. M. Schaerlaekens, is nog steeds verbonden aan de Universiteit van Leuven, thans als buitengewoon hoogleraar en docent in de 'Taalontwikkeling' en 'Taalontwikkelingsstoornissen'. Dat eerste boekje is intensief gebruikt in het hoger beroepsonderwijs – vooral in de opleidingen voor logopedie – en in het universitaire onderwijs. Het was de eerste moderne inventarisatie van wat er bekend is over de ontwikkeling van de Nederlandse taal bij het jonge kind in Vlaanderen en Nederland. De gedetailleerde beschrijving van de 'prelinguale periode' (het eerste levensjaar), de 'vroeg-linguale periode' (1 - 2½ jaar) en de 'differentiatiefase' (2½ - 5 jaar) was voor het Noord- en Zuid-Nederlandse taalgebied uniek. De auteur kon rijkelijk putten uit de protocollen van haar taalobservaties bij twee drielingen die zij een jaar lang volgde en uit de aantekeningen over de taaluitingen van haar eigen kinderen. Anders dan in oudere publikaties was er daarbij veel aandacht voor de gespreksinteracties – tussen een van de ouders en de kinderen of tussen de kinderen onderling – waarmee de kindertaaluitingen in hun context van op ontwikkeling gerichte conversatie gepresenteerd werden. Ook de notities van de bedmonologen van haar kinderen waren verrassend, omdat sedert 1919 (D. Tinbergen) niemand in ons taalgebied daaraan enige aandacht had besteed. Van groot belang was het ook dat in dit boek zoveel voorbeelden van

Vlaams of Zuid-Nederlands taalgebruik stonden, zowel wat betreft de taal van de auteur als wat betreft de uitingen van de door haar sprekend opgevoerde kinderen. Daarmee lijkt dit boekje te hebben bijgedragen tot de groeiende waardering in Nederland voor het Zuid-Nederlandse of Vlaamse taalgebruik.

In de jaren na verschijning van die eerste uitgave is het kindertaalonderzoek ook in de Lage Landen explosief toegenomen. Er werden zoveel nieuwe gegevens gepubliceerd dat de auteur zich gedwongen voelde om met een totaal herziene editie te komen. Daartoe deed zij een beroep op een tweede auteur, dr. Gillis, docent aan de Universitaire Instelling te Antwerpen, alwaar hij 'Ontwikkelingspsycholinguïstiek' doceert.

Het resultaat van beider arbeid is een boek met als – veranderde – titel: *De taalverwerving van het kind*. Met dit andere woord willen de auteurs benadrukken dat kind en omgeving voortdurend actief betrokken zijn in het proces van taalontwikkeling. Zij vreesden dat het woord taalontwikkeling de associatie oproept van een automatisch rijpingsproces en daarmee onrecht doet aan al het geploeter en oefenen, dat bij het leren spreken van de moedertaal geobserveerd kan worden door wie nauwkeurig waarneemt. Moeten wellicht de vakgroepen, tijdschriften, boeken en hoogleraren Ontwikkelingspsychologie en Developmental Psychology zich ook tegen deze mogelijke associatie gaan wapenen? Ik meen dat dat niet nodig is en betreur dan ook deze titelwijziging, waarvan ik me bovendien afvraag of in combinatie met 'verwerving' 'door' het kind niet juist en mooier was geweest.

Een tweede reden om met enige nostalgie aan de eerste druk terug te denken is de lettergrootte waarin deze nieuwe versie gezet is. Die letter is ongeveer zo klein als van de regels die u nu leest, en dat is voor een studieboek veel te klein. De uitgever moet dat gedaan hebben om bladzijden terug te winnen op de omvang van het in tien jaar tijd fors gegroeide manuscript. Het zijn nu 250 pagina's tegenover 200 in de vorige versie, maar die nieuwe pagina's zijn door de kleine belettering veel moeilijker te lezen.

Zoals zo dikwijls in ons werk, heeft het streven naar volledigheid en gedegenheid afbreuk gedaan aan de leesbaarheid. De auteurs zijn verder de kant opgegaan van een standaardwerk – en zijn daarin onmiskenbaar geslaagd – maar hebben zich daarmee tevens verwijderd van het jongere-jaars onderwijs, waarvoor de eerste uitgave zo uitstekend geschikt was. De auteurs hebben weliswaar gepoogd met fragmenten uit de Nederlandse schrijfkunst als speelse tussenwerpsels een lichtvoetiger indruk te wekken dan doorgaans in dit type standaardwerken het geval is, maar ik vraag mij af of dit de lezers wel voldoende compensatie biedt.

Wat betreft de indeling van het boek valt op dat aan de bovengenoemde fasen-indeling nu een 'voltooiingsfase' (5 jaar en ouder) is toegevoegd en dat

het gedeelte over de bedmonologen nu met het gedeelte over kindertaalcultuur is samengevoegd tot een laatste hoofdstuk, onder de verzameltitel 'Taal en spel'.

In een bespreking van dit boek voor *Logopedie en Foniatrie* werd opgemerkt dat de term 'linguaal' verkeerdt is gekozen voor de eerdere fasen-aanduidingen. Linguaal betekent immers in het Nederlands 'de tong betreffend', en niet 'talig', hetgeen als nieuwvorming al wél door het woordenboek voor eigentijds Nederlands erkend is. Zo zijn er meer anglicismen in dit boek die ik in een volgende druk graag veranderd zou zien. Moet men in artikelen en boeken over (de verwerving van) de Nederlandse taal niet extra zorgvuldig met die taal omgaan?

Tegen de achtergrond van mijn algemene waardering voor dit werk en zijn auteurs veroorloof ik me te wijzen op wat ik als een belangrijke tekortkoming zie: de differentieel-psychologische en sociolinguïstische aspecten van de taalontwikkeling zijn te summier behandeld. Het boek geeft de ideaal-typische taalontwikkeling van 'het' kind, met ideaal-typische en responsieve ouders. De verschillen in de talige interacties met haar kind van moeder Laag en moeder Hoog, zoals bijvoorbeeld in dit tijdschrift zo treffend beschreven door Huls (1984), komen in het boek niet of nauwelijks aan de orde. Evenmin als verschillen in sociaal-cultureel milieu komen sekseverschillen ter sprake en ook wordt weinig inzicht geboden in de normale en abnormale variatiebreedte van het individuele tempo van de taalontwikkeling. 'Nog meer bladzijden', hoor ik de uitgever al verzuchten. Ja, ik denk dat dat voor de toekomst onvermijdelijk is, wil dit boek zijn positie als standaardwerk behouden. Er zal een splitsing gemaakt moeten worden: 1) een boekje dat geschikt is voor het hoger beroeps- en lager universitair onderwijs waarin alleen de hoofdlijnen staan, met tal van praktijkvoorbeelden maar met minimale verwijzing naar het wetenschappelijk onderzoek (dat zich ook in de komende jaren konijngewijs zal blijven voortplanten) en 2) een wetenschappelijk standaardwerk waarin veel meer wordt behandeld dan nu in deze tweede versie het geval is. Ik wens de auteurs de moed en de energie om aan zo een herziening te gaan werken.

G. A. Kohnstamm

Literatuur

Huls, E. Een analyse van spontane gesprekken in gezinnen uit verschillende sociale milieus. *Pedagogische Studiën*, 1984, 61, 444-457.

J. N. Streumer, *Evalueren van techniek*. Academisch Boeken Centrum, De Lier, 1988. Academisch proefschrift Universiteit Twente, 255 pag., ISBN 90-72015-08-8.

In dit proefschrift wordt verslag gedaan van een aantal onderzoeken in verband met de ontwikkeling van een curriculum voor het nieuwe vakgebied Algemene Technieken/Techniek. In het boek wordt beschreven hoe met behulp van formatieve-curriculumevaluatie-onderzoek een bijdrage kan worden geleverd aan de leerplanontwikkeling voor Algemene Technieken/Techniek.

Het eerste onderzoek waarover wordt gerapporteerd, is een onderzoek naar de beginsituatie van 12-13 jarige leerlingen m.b.t. de doelstellingen voor Algemene Technieken (AT) vóór het betreden van diverse vormen van voortgezet onderwijs. Deze beginsituatie werd gepeild met behulp van een daartoe ontwikkelde schriftelijke toets (de BTAT). Uit het onderzoek blijkt onder andere dat de variabele 'algemeen schoolniveau' als individuele leerlingfactor hoog correleert met de score op de BTAT (0,68) en dat deze variabele 46,3% van de variantie verklaart. Een tweede belangrijke individuele leerlingfactor is 'seks': meisjes scores gemiddeld lager dan jongens, de factor verklaart 7,2% van de variantie.

In aansluiting op het beginsituatie-onderzoek werden twee vervolgonderzoeken uitgevoerd: een assessment-onderzoek met betrekking tot de doelstellingen voor AT onder 14-15 jarige leerlingen ná het volgen van AT-onderwijs in het eerste en/of tweede leerjaar voortgezet onderwijs, en een eindsituatie-onderzoek bij een overeenkomstige groep die geen AT-onderwijs had gevolgd. In deze twee onderzoeken werd een identieke onderzoeksopzet gebruikt, waardoor het mogelijk was de leerlingprestaties in twee condities ('met AT' en 'zonder AT') tegen elkaar af te zetten. Daarbij werd gebruik gemaakt van een schriftelijke eindsituatie-toets (de ETAT). Een interessante bevinding uit deze twee onderzoeken is onder andere dat er nauwelijks of geen substantieel verband bleek te bestaan tussen uitgevoerd onderwijs (onderwezen items) en gemiddelde scores. Ook hier vormde seks een belangrijke onafhankelijke variabele, zowel in de conditie 'met AT' als in de conditie 'zonder AT'.

Helaas was het niet mogelijk om de gegevens van de beide onderzoeken te relateren aan die van het beginsituatie-onderzoek. Dit laatste onderzoek kwam tot stand toen nog niet voorzien kon worden dat de beide eerstgenoemde in uitvoering zouden worden genomen. De BTAT en de ETAT vormen helaas geen voor- en nameting van dezelfde steekproeven.

Naast de direct praktische bruikbaarheid van dit

formatieve-curriculumevaluatie-onderzoek voor leerplanontwikkeling is het ook zinvol te letten op de bijdrage die een dergelijke dissertatie levert aan het onderwijskundig kennisbestand. Volgens de auteur is deze opbrengst gelegen in de ontwikkeling van een procedure voor de bepaling van het entreegedrag, respectievelijk eindgedrag van leerlingen, met als onderdeel een procedure voor doelherleiding en -legitimering en daarop aansluitend toetsontwikkeling (pag. 182). Het is jammer dat de auteur zich in de presentatie van zijn onderzoek zozeer gericht heeft op de praktische opbrengst dat deze meer curriculumtheoretische bijdrage niet verder wordt uitgewerkt en verantwoord, en geplaatst in curriculumtheoretisch kader.

Wanneer het geheel overzien wordt kan gezegd worden dat het hier gaat om een helder geschreven verslag van degelijk uitgevoerd formatieve-curriculumevaluatie-onderzoek, dat zeker bruikbaar materiaal oplevert ten behoeve van leerplanontwikkeling. Juist wanneer het gaat om leerplanontwikkeling voor een nieuw vak- of leergebied is dergelijk onderzoek onmisbaar. Daarom is het te betreuren dat vanuit het beleid doorgaans niet de voorwaarden geschapen worden dat dergelijk onderzoek op basis van een samenhangend onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma kan worden uitgevoerd. Het rendement – zie bovenstaande opmerking over de relatering van BTAT- en ETAT-gegevens – van dit soort onderzoek zou dan aanzienlijk groter kunnen zijn.

De auteur verdient waardering voor het vakmanschap dat hij in dit proefschrift heeft gedemonstreerd.

F. K. Kieviet

K. de Glopper, *Schrijven beschreven*. Inhoud, opbrengsten en achtergronden van het schrijfonderwijs in de eerste vier leerjaren van het voortgezet onderwijs. SVO, Den Haag, 1989, 176 pag., f24,50 ISBN 90-6472-138-6.

In het boek, tevens proefschrift van de Universiteit van Amsterdam, wordt verslag gedaan van het Nederlandse aandeel in de International Study of Written Composition uitgevoerd onder auspiciën van de IEA. De studie heeft de vorm van een onderzoek naar de stand van zaken in het schrijfonderwijs. Het doel van het onderzoek is:

- een beschrijving van de inhoud van het schrijfonderwijs in de eerste vier leerjaren van het voortgezet onderwijs;
- een beschrijving van de onderwijsresultaten door

middel van een peiling van de schrijfvaardigheid van leerlingen uit het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs;

- en een exploratieve bepaling van de relaties tussen de onderwijsresultaten, de inhoud van het onderwijs en een aantal achtergrondvariabelen.

In een zevental hoofdstukken wordt op heldere en beargumenteerde wijze over de verschillende deelonderzoeken gerapporteerd.

In het inleidende hoofdstuk wordt de nationale en internationale context van het onderzoek geschetst. In nationaal opzicht wordt een aantal vraagtekens geplaatst bij de inhoud en het doel van het schrijfonderwijs en bij de opbrengsten ervan. Een internationaal vergelijkend onderzoek brengt daarnaast enkele specifieke problemen met zich mee, bijvoorbeeld wat betreft de inhoudsvaliditeit van het gebruikte meetinstrumentarium en de voorschriften voor de beoordeling van de schrijfprodukten. Deze problematiek wordt in het boek niet verder uitgewerkt omdat alleen verslag wordt gedaan van het Nederlandse aandeel. Hierdoor krijgt de lezer een niet geheel volledig beeld: de eventuele consequenties van het internationale karakter voor het onderhavige onderzoek worden niet beschreven.

In het tweede hoofdstuk wordt uiteengezet wat onder schrijfvaardigheid verstaan moet worden. Hiervoor wordt de methode van de signifiante beginsanalyse gehanteerd. De resultaten van deze analyse roepen enkele vraagtekens op. Zo wordt bijvoorbeeld niet duidelijk gemaakt waarom het reviseren, het derde hoofdproces uit het model van Flower en Hayes dat De Glopper als bron hanteert, niet als onderliggende eigenschap van schrijfvaardigheid wordt beschouwd. Vervolgens wordt enerzijds de situationele afhankelijkheid van schrijfvaardigheid benadrukt, terwijl anderzijds situationele beoordelingsaspecten als doel- en publiekgerichtheid van minder belang geacht worden. Dit soort onduidelijkheden roept de vraag op of het theoretisch kader wel voldoende uitgewerkt is. Alhoewel er relatief nog niet veel theorievorming omtrent schrijfvaardigheid beschikbaar is, moet aangetekend worden dat er meer kennis is dan De Glopper in kaart brengt, zeker ook bij de SCO, het instituut waar de studie verricht is. Hoewel peilingsonderzoek niet bedoeld is om een bijdrage te leveren aan theorieontwikkeling, lijkt de vrij magere theoretische inbedding er mede de oorzaak van te zijn dat enkele zaken in de volgende hoofdstukken niet geheel bevredigend uitgewerkt worden. Ik doel hierbij op de kwestie van de domeinrepresentativiteit van het gebruikte instrumentarium en op de beoordelingsproblematiek.

In hoofdstuk 3 wordt verslag gedaan van het onderzoek naar het onderwijsaanbod. Op twee elkaar aanvullende wijzen zijn gegevens hieromtrent verzameld: in de vorm van docentbevraging en van onderzoek naar schrijfadvisen van leerlingen. Van

het enquête-onderzoek wordt ondanks de lage respons (30%) de representativiteit aannemelijk gemaakt. Het leerlingonderzoek heeft de vorm van een inhoudsanalyse op door leerlingen geschreven schrijfadvisen. Dit deelonderzoek vormt een interessante poging om het onderwijsaanbod mede in kaart te brengen.

Hoofdstuk 4 is een onderzoekstechnisch verslag van de opzet en uitvoering van de peiling naar de resultaten van het schrijfonderwijs. Er is een gestratificeerde, zelfwegende steekproef van ruim 1200 leerlingen uit de populatie van derde klassen LTO, LHNO, MAVO, HAVO, en VWO getrokken. De representativiteit van de steekproef lijkt voldoende. Alleen bij leerlingen uit het derde leerjaar heeft een prestatie meting plaatsgevonden. Weliswaar een beperkte groep uit de gehele populatie van leerjaar 1 tot en met 4 van het voortgezet onderwijs, doch zeker niet een onbelangrijke in het licht van de plannen aangaande de basisvorming, zo stelt De Glop- per terecht. Er zijn in dit hoofdstuk twee kwesties die de bijzondere aandacht waard zijn. In de eerste plaats de representativiteit van het instrumentarium om schrijfvaardigheid te meten ten opzichte van het domein van mogelijke taken. De Glop- per noemt de gebruikte schrijfopdrachten een gevarieerde, zij het onvolledige operationalisatie van het domein van mogelijke schrijfsituaties (pag. 82) en vervolgens bestempelt hij de keuze van de schrijfopdrachten als voldoende geslaagd (pag. 146). Duidelijke uitspraken over de representativiteit zijn echter niet mogelijk omdat het theoretisch domein onvoldoende in kaart is gebracht. In de tweede plaats moet de aandacht gevestigd worden op de kwestie van de beoordelingsproblematiek. Ten aanzien van de beoordelingsaspecten algemene kwaliteit, inhoud, organisatie en stijl bleken de individuele beoordelaars weliswaar redelijk stabiel in hun oordelen, maar ze maakten slechts in beperkte mate onderscheid tussen de aspecten. Verschillende meetmodellen zijn hiertoe met behulp van LISREL en 'multitrait multi-method' analyses bestudeerd. De geconstateerde overeenstemming tussen de beoordelaars kon voor een belangrijk deel toegeschreven worden aan een algemene factor. Op basis van de uitgevoerde analyses besluit De Glop- per de scores over de genoemde aspecten te sommeren tot één score 'algemene kwaliteit'. Deze procedure van ingewikkelde statistische analyses in combinatie met de te magere theoretische uitwerking leidt ertoe dat niet precies duidelijk is hoe de score 'algemene kwaliteit' geïnterpreteerd moet worden.

In hoofdstuk 5 worden op gedetailleerde wijze de vele resultaten van de peiling van de schrijfprestaties besproken. Op zich hebben de resultaten niet zoveel informatieve waarde. De peilingsresultaten zijn dan ook in een apart deelonderzoek voorgelegd aan een aantal relevante respondenten. Hiermee komen normen over het wenselijk geachte minimumniveau van schrijfvaardigheid ter beschikking aan de hand waarvan het gemeten peil beter bediscussieerd kan worden. Nagegaan is welke invloed op de te stellen normen uitgaat van het al of niet beschikbaar stellen van informatie omtrent het feitelijke peil. De Glop- per pleit voor het wel beschikbaar stellen van die informatie.

In het zesde hoofdstuk wordt de samenhang tussen de schrijfprestaties en het schrijfonderwijs bestudeerd. Door na te gaan in welke mate prestatieverschillen tussen klassen toegeschreven kunnen worden aan verschillen in het schrijfonderwijs, kan inzicht verkregen worden in effectieve kenmerken van het gegeven onderwijs. De schrijfprestaties van klassen verschillen sterk, vooral wanneer de volle breedte van de steekproef van LBO tot en met VWO beschouwd wordt. De verschillen blijken in hoofdzaak toegeschreven te moeten worden aan schooltype en aan achtergrondvariabelen van de leerlingen. Slechts een zeer klein deel van de variantie kan toegeschreven worden aan verschillen in het onderwijsaanbod. De Glop- per waarschuwt zeer terecht voor bepaalde causale interpretaties die al te gemakkelijk uit deze resultaten getrokken zouden kunnen worden. In het bijzonder waarschuwt hij tegen de conclusie dat het onderwijsaanbod er niet toe zou doen.

In het zevende en laatste hoofdstuk plaatst De Glop- per ten slotte een aantal methodologische kanttekeningen bij de verschillende deelonderzoeken en gaat hij in op de betekenis van de resultaten.

De gehele studie overziend kan gesteld worden dat op heldere en beargumenteerde wijze verslag is gedaan van een peilingsonderzoek met betrekking tot het schrijfonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Hierin ligt dan ook met name het belang van de studie. Er is een grote hoeveelheid gegevens ter beschikking gekomen over de inhoud en opbrengst van het schrijfonderwijs. Deze gegevens zijn van belang voor curriculumontwikkelaars, toetsconstructeurs en opleiders.

J. M. Sijstra

Studiedag Etnische minderheden en geletterdheid

Aan de de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg wordt op 12 december een studiedag gehouden over het onderwerp 'Etnische minderheden en geletterdheid'. Deze dag wordt georganiseerd door het Werkverband Taal & Minderheden van de Letterfaculteit van de KUB in samenwerking met de sectie Onderwijs van het Nationale Unesco Commissie.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij Dr. L. Verhoeven, Letterfaculteit KUB, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg

Conferentie Issues in public examinations

Van 18 t/m 22 juni 1990 zal in Maastricht de 16e conferentie van de International Association for Educational Assessment (IAEA) worden gehouden. Deze conferentie, die wordt georganiseerd door de CITO, zal gewijd zijn aan de ontwikkeling op het gebied van examinering en aan examensystemen in diverse landen in Europa en daarbuiten.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij de conferentieorganisator: Drs. A. J. M. Luijten, CITO, Postbus 1034, 6801 MG Arnhem; tel.: 085 - 521 332.

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch tijdschrift
14e jaargang, nr. 4, 1989

De schoolbetrokken analyse in het vernieuwd lager onderwijs, door R. Vandenberghen en L. Verheyden
Tweetalig onderwijs voor jonge Marokkaanse kinderen, door E. Wagenaar en E. Scholte

Groepsonderwijs bij begrijpend lezen, door J. A. I. M. Ceulemans en C. A. J. Aarnoutse
Kerk, school en gezin in dienst van het bibliocratische ideaal bij gereformeerden tijdens de 17e eeuw, door L. F. Groenendijk

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
28e jaargang, nr. 9, 1989

Over het problematische van het begrip Problematische Opvoedings Situatie, door J. Rispen
Seksueel misbruik van kinderen als verzwegen verhaal, door H. Baartman

De opvang van autistische patiënten in een algemeen psychiatrisch ziekenhuis, door L. H. M. W. Kaiser

Ontvangen boeken

Graaf, W. de, *De zaaitijd bij uitnemendheid*. Jeugd en puberteit in Nederland 1900-1940. Academisch Boeken Centrum, De Lier, 1989

Moust, J. H. C., P. A. J. Bouhuijs & H. G. Schmidt, *Probleemgestuurd leren*. Een wegwijzer voor studenten. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1989, f 16,50.

Mulder, E., *Beginsel en beroep*. Pedagogiek aan de universiteit in Nederland 1900-1940. Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, 1989, f 45, -.

Sanden, J. M. M. van der (red.), *Huiswerk en huiswerkbeleid* (SVO reeks 87). Swets & Zeitlinger, Lisse, 1989, f 51,50

Wieringen, A. M. L. van, *Bestuur en management van onderwijsinstellingen*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1989, f 59,50